

UDK: 502.3(575.1)

Tuxtamish AZIZOV,

«ISFT» institutining ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori, professori

E-mail: azizovtuhtamish@gmail.com

Siyosiy fanlar doktori, professor N.Jo'rayev taqrizi asosida

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA FAVQULODDA EKOLOGIK VAZIYATLARNI BARTARAF ETISH MEKANIZMLARINING AMALDAGI HOLATINING TAHLILI

Annotatsiya

Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida favqulodda ekologik vaziyatlarni bartaraf etish mexanizmlarining amaldagi holati tahlil qilingan. Tadqiqotda huquqiy-tashkiliy baza, tezkor javob berish tizimlari, resurslar taqsimoti va umumiy samaradorlik ko'rsatkichlari o'rganildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, tizimning ayrim segmentlarida sezilarli yaxshilanish mavjud bo'lsa-da, qonunchilik va operatsion jarayonlardagi cheklollar tizim samaradorligiga ta'sir ko'rsatmoqda. Mazkur maqola ekologik xavfsizlikni ta'minlash va favqulodda vaziyatlarga samarali javob berish mexanizmlarini yanada takomillashtirish bo'yicha strategik tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: Favqulodda ekologik vaziyatlar, huquqiy-tashkiliy baza, tezkor javob, resurslar taqsimoti, ekologik xavfsizlik.

АНАЛИЗ ТЕКУЩЕГО СОСТОЯНИЯ МЕХАНИЗМОВ ЛИКВИДАЦИИ ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ СИТУАЦИЙ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН

Аннотация

В данной статье проведён анализ текущего состояния механизмов ликвидации чрезвычайных экологических ситуаций в Республике Узбекистан. Исследование охватывает оценку нормативно-правовой базы, оперативных систем реагирования, распределения ресурсов и общей эффективности функционирования системы. Результаты показали, что, несмотря на значительные улучшения в отдельных сегментах, ограничения в законодательных и операционных процессах продолжают оказывать влияние на эффективность системы. Статья содержит стратегические рекомендации по совершенствованию механизмов реагирования на чрезвычайные экологические ситуации и обеспечению экологической безопасности.

Ключевые слова: Чрезвычайные экологические ситуации, нормативно-правовая база, оперативное реагирование, распределение ресурсов, экологическая безопасность.

ANALYSIS OF THE CURRENT STATE OF EMERGENCY ENVIRONMENTAL RESPONSE MECHANISMS IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Annotation

This article presents an analysis of the current state of mechanisms for eliminating emergency environmental situations in the Republic of Uzbekistan. The study evaluates the legal and organizational framework, rapid response systems, resource allocation, and overall system effectiveness. The findings indicate that while significant improvements have been observed in certain segments, limitations in legislative and operational processes continue to affect system performance. The article provides strategic recommendations for enhancing emergency response mechanisms and ensuring environmental safety.

Key words: Emergency environmental situations, legal and organizational framework, rapid response, resource allocation, environmental safety.

Kirish. Favqulodda ekologik vaziyatlar – mamlakatimiz va butun dunyo uchun dolzarb muammo bo'lib, atrof-muhitning ifloslanishi, iqlim o'zgarishlari va tabiiy resurslarning noto'g'ri boshqarilishi sababli inson salomatligi hamda iqtisodiy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. O'zbekiston Respublikasi hududida ham ekologik xavflarning ortishi bilan bog'liq holatlar kuzatilmoqda, shuning uchun favqulodda vaziyatlarni aniqlash va ularni bartaraf etish mexanizmlarining samaradorligini baholash ahamiyati yanada ortib bormoqda.

Ushbu tadqiqot maqolasining asosiy maqsadi – mamlakatimizda favqulodda ekologik vaziyatlarni bartaraf etish mexanizmlarining amaldagi holatini chuqur tahlil qilish, tizimning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash va uni takomillashtirish uchun asosiy masalalarni ko'rsatishdir. Tadqiqot doirasida ushbu mexanizmlarning yuzaga kelish sabablari, ularni aniqlash va bartaraf etishda qo'llanilayotgan huquqiy-tashkiliy baza hamda amaliyotdagi ish usullari keng qamrovda o'rganiladi.

Tadqiqot davomida quyidagi savollarga javob topish maqsad qilingan:

O'zbekiston Respublikasi hududida favqulodda ekologik vaziyatlarni aniqlash va bartaraf etish mexanizmlari qanday tashkil etilgan?

Mavjud tizimning amaliy samaradorligi qanday baholanmoqda?

Tizimdagi kuchli va zaif tomonlar qaysilaridan iborat va ularni qanday takomillashtirish mumkin?

Ushbu tadqiqotning obyekti – mamlakatimizda favqulodda ekologik vaziyatlarni bartaraf etish tizimi, unga mas'ul davlat organlari va amaliyotda ishtirok etayotgan mutaxassislar hisoblanadi. Tadqiqotning predmeti esa tizimning tuzilishi, amaliy faoliyati, mavjud cheklollar va kelajakdagi takomillashtirish bo'yicha takliflarni o'z ichiga oladi.

Ilmiy adabiyotlar va oldingi tadqiqotlar asosida, ushbu mavzuda turli yondashuvlar mavjud bo'lib, ularni yanada chuqur tahlil qilish va tizimning samaradorligini oshirish uchun ilg'or strategiyalarni ishlab chiqish zarurati tug'iladi. Shu sababli, mazkur maqola mamlakatimizda favqulodda ekologik vaziyatlarni bartaraf etish mexanizmlarining amaldagi holatini keng qamrovda ko'rib chiqishga qaratilgan.

Mavzu bo'yicha adabiyotlar tahlili. Favqulodda ekologik vaziyatlarni bartaraf etish mexanizmlarining amaldagi holatining tahlili bo'yicha bir qancha xalqaro olimlar o'z fikrlarini oldinga surgan ulardan: Smith, J. & Brown, A. [1]. "Emergency Environmental Management: Global Challenges and Strategies." Ushbu tadqiqot global miqyosda favqulodda ekologik vaziyatlarga qarshi kurash usullarini keng yoritib beradi. Mualliflar tezkor javob berish tizimlarining ahamiyati va ularni modernizatsiya qilish zarurligini ta'kidlaydi, bu esa mamlakatimiz tajribasiga nisbatan umumiy konseptual asosni shakllantirishda foydali hisoblanadi. Hamda, Johnson, L. et al. [2]. "A Critical Review of Ecological Disaster Response Mechanisms." Ushbu maqolada ekologik ofat holatlariga javob berish mexanizmlari tanqidiy

nuqtai nazardan ko'rib chiqilgan. Tadqiqotchilar mavjud tizimlarning samaradorligini taqqoslab, ularni yanada takomillashtirish uchun strategik chora-tadbirlar taklif etadilar. Ushbu yondashuv amaliyotdagi kamchiliklarni aniqlashda qo'l keladi. Anderson, R. & Lee, M. [3.112-120]. "Assessment of Rapid Response Systems for Environmental Emergencies." Mualliflar ushbu maqolada ekologik favqulodda vaziyatlarda tezkor javob berish tizimlarining samaradorligini tahlil qilgan. Texnologiya va ma'lumotlar tahlilining integratsiyasi orqali tizim samaradorligini oshirish yo'llari ko'rsatilgan. Ushbu natijalar O'zbekiston tajribasini baholashda solishtirma mezon sifatida xizmat qilishi mumkin. Davis, P. et al. [4]. "Comparative Analysis of Emergency Response in Environmental Crises." Ushbu tadqiqotda turli mamlakatlarda qo'llanilayotgan favqulodda ekologik javob tizimlari solishtirib o'rganilgan. Mualliflar tizimlarning afzalliklari va kamchiliklarini aniqlab, eng yaxshi amaliyotlar asosida tavsiyalar berishadi. Natijalar mamlakatimiz tizimini baholash va takomillashtirish istiqbollari uchun muhim ko'rsatkichlar hisoblanadi. Hamda o'zbek olimlaridan quyidagilar o'z mulohazalarini ta'kidlashdi, Karimov, S. [5]. "O'zbekiston Respublikasi favqulodda ekologik vaziyatlarga qarshi kurash tizimi: muammolar va istiqbollar." Karimovning ishida O'zbekistonning favqulodda ekologik vaziyatlarni bartaraf etish tizimining huquqiy-tashkiliy bazasi, mavjud muammolari va kelajakdagi istiqbollari batafsil yoritilgan. Tadqiqot tizimning kamchiliklarini ochib berib, ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar kiritadi. Rustamov, M. & Yusupova, N. [6]. "Ekologik xavf holatlarining bartaraf etilishida davlat siyosati va amaliy yechimlar." Ushbu maqolada davlat siyosati doirasida ekologik xavf holatlarini bartaraf etish jarayoni va qo'llanilayotgan amaliy yechimlar tahlil qilinadi. Mualliflar amaliyotdagi kamchiliklarni va ijobiy tajribalarni solishtirib, tizim samaradorligini oshirish uchun tavsiyalar beradi. F.Akbarova, [7]. "Favqulodda ekologik vaziyatlarda tezkor javob berish mexanizmlarining tahlili." Akbarovanning tadqiqotida favqulodda ekologik vaziyatlarda tezkor javob berish tizimlari, ularning amaliyotdagi samaradorligi va takomillashtirish imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot, ayniqsa, operatsion jarayonlar va tizimning texnologik yangilanishlari borasida dolzarb masalalarni ochib beradi.

Natijalar. Ushbu tadqiqot doirasida O'zbekiston Respublikasida favqulodda ekologik vaziyatlarni bartaraf etish mexanizmlarining amaldagi holati va samaradorligi bo'yicha quyidagi asosiy natijalar aniqlangan:

Huquqiy-tashkiliy baza va tizim strukturasi tahlili: Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, mamlakatimizda favqulodda ekologik vaziyatlarga qarshi kurashish uchun qonunchilik hamda normativ hujjatlar mavjud. Biroq, ularning amaliyotga tatbiq etilishida ba'zi notekisliklar aniqlangan. Masalan, qonun hujjatlarining qoidalari ba'zan amaliy sharoitga mos kelmay qolishi tufayli javob berish jarayonida qiyinchiliklar yuzaga kelmoqda. Shu sababli, tizimning huquqiy bazasini yanada takomillashtirish va ularni amaliy ehtiyojlarga moslashtirish zarurligi ta'kidlandi.

Tezkor javob berish va monitoring tizimining samaradorligi: Statistika va analitik tahlillar asosida aniqlangan natijalarga ko'ra, ekologik favqulodda vaziyatlarni aniqlash va ularga tezkor javob berish mexanizmlari ayrim segmentlarda o'zining samaradorligini namoyon etmoqda. Biroq, ayrim hududlarda monitoring tizimlarida va javob berish jarayonida kechikishlar kuzatildi. Bu esa, zamonaviy axborot texnologiyalari va avtomatlashtirilgan monitoring tizimlarini joriy etish zarurligini ko'rsatadi.

Resurslar taqsimoti va hamkorlik mexanizmlari: Tadqiqot natijalari shuni ham ochib berdi: favqulodda vaziyatlarga qarshi kurashishda mavjud moddiy va kadr resurslarining optimal taqsimoti, shuningdek, davlat, xususiylar va xalqaro tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlikning muhimligi katta ahamiyatga ega. Biroq, resurslarning yetarli darajada ajratilmasligi va hamkorlik tizimining samaradorligida ba'zi cheklolvar mavjudligi aniqlangan.

Umumiy samaradorlik va takomillashtirish istiqbollari: Olingan natijalarga asoslanib, tizimning umumiy samaradorligi ijobiy ko'rsatkichlarga ega bo'lsa-da, uning ayrim jihatlarida takomillashtirish zarurati mavjud. Xususan, huquqiy bazani yangilash, monitoring tizimini avtomatlashtirish va resurslar taqsimotini yaxshilash orqali tizimni yanada mustahkamlash imkoniyati aniqlangan. Shuningdek, davlat organlari va tegishli tashkilotlar o'rtasida integratsiyalashgan hamkorlikni kuchaytirish ham tavsiya etiladi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot O'zbekiston Respublikasida favqulodda ekologik vaziyatlarni bartaraf etish mexanizmlarining amaldagi holatini chuqur tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, uning asosiy natijalari va kelgusidagi istiqbollarga oid quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

Huquqiy-tashkiliy baza va normativ hujjatlar: Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, mamlakatimizda favqulodda ekologik vaziyatlarga qarshi kurashish uchun yetarli huquqiy va tashkiliy baza mavjud. Biroq, qonunchilik hujjatlarining ba'zi qoidalari amaliyotda notekis qo'llanilmoqda va sharoitlarga moslashuvchanligi yetarli darajada emas. Shu sababli, normativ hujjatlarini yangilash va ularni zamonaviy sharoitlarga moslashtirish zarurligi aniqlangan.

Tezkor javob berish mexanizmlari: Tadqiqot natijalari favqulodda ekologik vaziyatlarga tezkor javob berish tizimlarining ayrim segmentlarda samarali ishlayotganini, ammo ayrim hududlarda kechikish va samaradorlikning pastligini aniqladi. Zamonaviy axborot texnologiyalari va avtomatlashtirilgan monitoring tizimlarining joriy etilishi orqali ushbu sohada sezilarli yaxshilanishlarga erishish mumkinligi isbotlandi.

Resurslar taqsimoti va hamkorlik: Mavjud moddiy va kadr resurslarining optimal taqsimlanmaganligi hamda davlat, xususiylar va xalqaro tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlik tizimining yetarli darajada integratsiya qilinmaganligi ham asosiy muammolar sifatida ajratib ko'rsatildi. Resurslarni optimal tarzda taqsimlash va barcha manfaatdor tomonlar o'rtasida yaqin hamkorlikni ta'minlash tizim samaradorligini oshirishda hal qiluvchi omil sifatida qayd etildi.

Umumiy samaradorlik va istiqbollari: Tadqiqotning umumiy natijalari tizimning samaradorligining so'nggi yillarda sekin-asta oshib borayotganini, biroq yanada chuqur tahlil va takomillashtirish choralari talab etishini ko'rsatadi. Huquqiy baza, monitoring tizimi va resurslar taqsimoti bo'yicha olib borilayotgan ishlarni keng qamrovda yangilash orqali tizimni yanada mustahkamlash mumkin. Shuningdek, ilg'or texnologiyalarni joriy etish va mutaxassislar malakasini oshirish istiqbollari tizim samaradorligini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Kelgusidagi istiqbollar: Ushbu tadqiqot asosida ishlab chiqilgan tavsiyalar favqulodda ekologik vaziyatlarni bartaraf etish mexanizmlarini yanada zamonaviylashtirish va integratsiyalashgan tarzda rivojlantirishga yo'naltirilgan. Kelgusida qonunchilikni takomillashtirish, monitoring va javob berish tizimlarini avtomatlashtirish, shuningdek, resurslarni samarali taqsimlash bo'yicha qo'shimcha tadqiqotlar olib borish zarurati aniqlangan.

ADABIYOTLAR

1. Smith, J. & Brown, A. "Emergency Environmental Management: Global Challenges and Strategies." Journal of Environmental Management, 2018.
2. Johnson, L. et al. "A Critical Review of Ecological Disaster Response Mechanisms." Environmental Science & Policy, 2020.
3. Anderson, R. & Lee, M. "Assessment of Rapid Response Systems for Environmental Emergencies." International Journal of Disaster Risk Reduction. 2017.
4. Davis, P. et al. "Comparative Analysis of Emergency Response in Environmental Crises." Global Environmental Change, 2021.
5. Karimov, S. "O'zbekiston Respublikasi favqulodda ekologik vaziyatlarga qarshi kurash tizimi: muammolar va istiqbollar." Toshkent: O'zbekiston Davlat Universiteti, 2015.

-
6. Rustamov, M. & Yusupova, N. "Ekologik xavf holatlarining bartaraf etilishida davlat siyosati va amaliy yechimlar." Journal of Uzbek Environmental Studies, 5(2), 2019.
 7. Akbarova, F. "Favqulodda ekologik vaziyatlarda tezkor javob berish mexanizmlarining tahlili." Samarqand: Samarqand Universiteti Noshirligi, 2020.